

Cseh Tamás dalvilága

Feladatom a dalvilágról szólni – a dalok különösségének, létrejöttének titkára rátalálni. Meg kell idéznünk azt a pillanatot, amikor egy vízivárosi albérletben angyalok szálltak át a szobán. Amikor, majd negyven évvel ezelőtt visszavonhatatlanul találkozott Bereményi Géza és Cseh Tamás... Felnőtt emberek voltak, lelkükben gyermeki sérülésekkel, melyek soha meg nem gyógyulhattak. Benne éltek, kiszolgáltatottjai és élvezői voltak a konszolidációs dagonyának. Azoknak a '60-as éveknek, amely Bibó szavával élve olyan volt, mint a méz ... de előrehaladni nem lehetett benne... Igaz a kor közgazdász csapatai - a Dimitrov-téri fiúk - szívesebben hallgatták **a szabad világ** vállveregető megnevezését a legvidámabb barakkokról, elfogadva, hogy a láger örök és alapjaiban megváltoztathatatlan...

Be nem vallott sajátossága volt a kornak, hogy egy társaságba járt az udvari értelmiségi és a kontesztáló szuverén Kívülálló... És ma már tudjuk milyen nagy morális árat fizettünk ezért...

1970-ben egy rendszerető rajztanár és egy olasz-magyar szakot végzett fiatal író, Bereményi Géza találkozott, aki, éppen szinkron dramaturg a filmgyárban, zsebében első kötete: A svéd király. A rajztanár és indián Cseh Tamás már nem kezdő, dalaival szerepelt játékfilmekben és ebben az időben lesz Jancsó Miklós filmjeinek emblematikus dalnoka.

Cseh Tamásnak barátja a képzőművész-filmes Erdély Miklós, aki a fennállót soha el nem fogadta ... ekkoriban példaképe a festő-zenész Baksa-Soós János, a kor kultikus alakja és még sokan, akik a szabadság kis köreiből közlekedtek ...

A dalok születését, az Iskola utcai albérletben, legendák övezik. A legendák forrása az emlékezet. Az emlékezet, mely éppoly törekeny és töredezett, mint a levéltári dokumentumok, már ami fennmaradt a keletkezett nagytömegű irategyüttesből. Ez alkalommal a történetek végeredményéről, a dalokról kell szólnunk, a dalok világáról, Bereményi Géza és Cseh Tamás érzékenységről, arról, hogy a zene, a szöveg és az előadás **egy új minőséget teremtett**.

Kezdetben Cseh Tamás **személyes** jelenléte teremthette meg a dalok világát, meg a kalózfelvételek kalózmásolatai, hiszen majd csak évek múlva jelenik meg az első album, a **Levél nővéremnek**, a zenésztárssal Másik Jánossal közösen, majd új lemez egyedül, aztán közösen, ha megszakításokkal is, de a lemezek, CD-k, DVD-k sora követi az elsőket, és reméljük nincsen **utolsó**. De az elektronikus rögzítés világában is a Cseh Tamás dalok hiteles megjelenési formája a személyes előadás volt, **amíg lehetett** ... A helyszínek sem elsősorban koncerttermek, hanem a színház. A hetvenes évek elejétől a Huszonötödik Színház, majd a Várszínház, és a nagy korszak majd két évtizeden át a Katona József Színház, végül az utolsó menedék, a Bárka színpada.

A mintegy negyven év alatt a dalok tárgya a szabadság. Minden szó, minden hangsúly, minden akkord önmagán túl valami mást is jelent, és ennek megfejtése sok áttétellel, réteggel, ha szimbolikusan is: a szabadságszerető ember vallomása. A dalok közege a történelem, ahogy azt

csak a legnagyobbak értelmezik, a múlt a jelenbe fut és a jelen érthetetlen e szálak felfejtése nélkül. A históriás énekek, a kuruc dalok, a népdalok, a country, a nagyvárosi műdalok. a klasszikusok magabiztosan simulnak az eszköztárba. Igen, Balassi Bálinttól a 20. század költőin át Karády Katalinig, a tegnapelőtt-től a tegnapig, minden lehet tárgya, ennek a világnak. Szíveikben meg nem alkuvón hordozzák 1956 emlékét, és míg a forradalom előtt, az ötvenes évek elején, Illyés Gyula korszakos próféciájában – amelyet akkor az íróasztalnak fogalmazott – pontos volt, és ismételte annyiszor ahányszor csak lehetett: „...Hol zsarnokság van, ott zsarnokság van”... az ’56-os forradalom után az elfojtott emlékezet, ha nyilvánosságot akart, akkor csak szimbolikusan szólhatott, énekelhetett a kiúttalanságról... De a dalok világa nemzedékek számára a szimbólumok nyelvén azt jelentette „ahol nincs szabadság, ott nincs szabadság”. **Az igaznak** katartikus kimondása mindig felszabadító erejű, még ha tudtuk is akkoriban az alkalmi helyeken is, az Egyetemi Színpadon is, hogy ez az életérzés csak egy estére szóló érzete a szabadságnak. Barátságunk 40 éve olyan volt, mint a bűvópatak, nem volt se látványos, se folyamatos, de a válságok idején nagy erővel tört elő. Amikor nem születtek dalok. Volt ilyen fájdalmas időszak a nyolcvanas években, és kevésbé köztudottan a kilencvenes évek második felében is. Ekkoriban lett ő a Századunk egyik nagyszerű moderátora, egészen a Századunk haláláig. Csak azért hozakodok elő ezzel az akár személyesnek nevezhető mozzanattal, mert tudom, Cseh Tamásnak is kedves volt a Budai Vár, ahol dolgoztunk az újabb és újabb epizódokon.

És e munka a dalok világának forrásvidékére is fontos adalékkal szolgált. A negyvenes évekbeli filmhíradók elemzése közben derült ki számomra, hogy a könyvespolcomon lapuló testes szociográfia, melynek címe: Tordas, a szövetkezeti mintafalu: valójában Cseh Tamás első tizenhárom évének, meghatározó színtérének dokumentuma. És a bevezetőben korábban átfutott mondat - „...A mintafalu intézkedéseinek szálai a mintatelep vezetőjéhez, Cseh Ferenchez jutottak, aki sokszor úttörő munkájával nagy érdemeket szerzett...” - a dalnok édesapjáról szól, aki a Hangya szövetkezet **közzetvezetője** volt. Fiát emiatt csúfolták később **közzőnek**. Erdőszéli szükségletükbe, kerültekés a mama, - ahogy gyermekei hívták „anyuka”, ’56 nyaráig volt - kitelepített „nagyságos asszony”. Sebek, mit őriztek halálukig.

A vég a dalok világának érvényességén mit sem változtat. Fájdalommal, méltón viselte sorsát, - családja önfeláldozó segítségével - becsülettel megőrizte a ’csehtamási’ dalok tisztaságát.

(Hanák Gábor)